

Métiser, mestiser och första nationer

I Fjärde Världen 1-2/2006 blev ordet "métiser" fel, genom alltför ivrig korrekturläsning av min rapport från det samiska nationaldagsfirandet i Stockholm. Istället för métiser, står det "mestiser". Men vilka människor är det fråga om? Och vad är skillnaden?

Med métiser, ett svenskt ord skapat av det franska métis, avses en folkgrupp som i första hand finns i Nordamerika. Då främst i Kanadas prärieprovinser men även i Ontario, British Columbia och Nordterritorierna liksom i delar av USA, till exempel Montana. I gamla indianböcker förekommer métiserna ofta under märkliga beteckningar som "halvblod" och liknande.

Enligt en uppgift kommer ordet "métis" från latinets "miscere" som betyder "att blanda". De har i folkmun haft många beteckningar: "buffelfolket", "svarta skottar", bois brulé, half breeds, chicots, michif och på indianspråket ojibwa kallades de "halvbrändaskogsmänniskor" eftersom de ansågs vara ljusare än indianerna. Själva lär métiserna ibland kalla sig "det glömda folket".

Métiserna är ättlingar till människor av indianskt och i första hand franskt och/eller skottskt ursprung. Métiserna uppkom när barnen till indianska kvinnor och europeiska män började bilda egna samfälligheter, före Kanadas tillkomst i västra och centrala Nordamerika. De kom under kolonisationen att bilda egen ursprungskultur som varken är helt europeisk eller helt indiansk, men med inslag av bägge.

Viktigt i skapandet av métiskulturen var: den rörliga pälshandeln, där inte minst kvinnorna spelade en viktig roll, omfattandesläktförbindelser, gruppegna idéer och -symboler, sånger, danser, musik, klädedräkt, det egna språket och levnadssättet. Kulturen är mycket livaktig än idag. Den kanadensiska författarinnan Maria Campbell, själv métis, har litterärt skildrat sitt liv i boken "Half breed"

Liksom indianerna hade métiserna sina egna ledare och de gjorde ibland uppror mot centralmakten – där är Louis Riel ett känt namn. Och métiserna fortsätter att vara en del av Kanadas historia. Två tredjedelar av Kanadas métiser lever idag i stadsområden. År 2002 i september antogs en definition av vad det innebär att tillhöra métisnationen. Enligt denna beräknades métisbefolkningen i Kanada uppgå till mellan 350 000 och 400 000.

Mestiser, första nationer

Men vad menas i så fall med ordet mestis? Enligt Nationalencyklopedin åsyftas då vanligtvis de som är ättlingar till invandrademänniskor av spanskt/latinskt ursprung och indianerna, ursprungsfolken, i Syd- och Mellanamerika. Ibland används dock uttrycket vidare än så.

En del sammanfattar det så att när det gäller ursprungsfolk inom Kanada som kallar sig "first nations", vilket på svenska borde bli "första", eller "förstkomna" nationer, skiljer de sig från dem som kallar sig "indigenous peoples" – alltså "ursprungsfolk" eller "inhemska" folk – på det sättet att dessa senare faktiskt mer betraktas som potentiella nationer eller länder. De som kallar sig "first nations" har däremot inte sådana anspråk.

Inuiter och métiser kallas vanligtvis inte "first nations" utan "aboriginal peoples", "infödda folk", en term som dock i vissa sammanhang även inbegriper "first nations". Vi har ju fått lära oss att det heter inuiter och inte eskimåer. Emellertid gäller det inte alla av dem. De yupik-språkiga vill hellre kallas för "eskimåer", eftersom de inte talar ett inuitspråk.

Ibland används "first nation" i Kanada också om varje etnisk minoritet eller grupp människor som nomadiserar eller har stamorganisation och har berövat sina rättigheter i koloniserings-sammanhanget. Métiserna torde i detta sammanhang kunna hamna under denna rubrik. Uppenbarligen använder métiser ibland beteckningen "nation" om sig själva.

Vi borde ju på svenska hellre än det engelska "first nations" också skriva och säga "första nationer". I svenskan har vi en stark koppling mellan begreppet "nation"

och begrepp som "stat" eller "land", vilket inte verkar vara fallet i engelskan. Risken, om vi lanserar "first nation"/"första nation"-begreppet, är att många svenskspråkiga tror att de indianer som avses är mest självständighetssträvande – vilket tydligen ej är fallet.

Men "indianer" då? Ordet som har rötter i Columbus missuppfattning att han hamnat i Indien istället för Amerika. Får man säga det då? Det beror på. Ordet "indian" har använts nedsättande i Kanada och USA. Själv har jag träffat kanadensiska mohawkindianer som inte haft något alls emot att kallas för "Indians". En del kanadensiska crees tycktes dock hellre vilja kallas "first nations" än "indians".

Vi kan också jämföra med den svenska diskussionen om gamla ord som "lapp", "neger", "tattare" och "zigenare", vilka alla fått bättre ersättningsord; same, svart, resande, rom. Många har helt riktigt påpekat att de gamla orden är kopplade till ett rasistiskt idégods.

Samtidigt tycks de här gamla orden, av olika anledningar, inte helt försvinna. Jag har träffat samer som kallat sig "lappar". En del romer kallar sig ännu så länge hellre "zigenare", en del resande tycks ännu föredra den gamla beteckningen "tattare". En orsak till detta kan vara att hela folkgruppen, liksom i fallet inuiter-yupiker, uppfattas som bättre täckt av det gamla begreppet än av det nya.

Samma problem finns med begreppet "first nation": För det första är "first nations" inte den enda term som används i dagens Kanada. För det andra innehåller det en signal om vissa ståndpunkter, som alla kanske inte delar. För det tredje innefattar uttrycket "first nations" ofta inte alla ursprungsfolk i Kanada.

Henrik Persson
fil kand/kulturvetare

Fakta och lästips:
Encyclopaedia of World Cultures, Vol. 1, "North America", Timothy J O'Leary, David Levinson ed: "Metis of Western Canada".
Muntlig information: Anna-Stina Kjellström www.geocities.com: The Métis Nation.
www.metisnation.ca: Metis National Council
www.metisresourcecentre.mb.ca
Nationalencyklopedin.